

บทที่ 2

เศรษฐกิจการเกษตรในยุคกลาง

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของยุโรปในสมัยกลางนับรวมเวลาถึง 1,000 ปี (ค.ศ.500 ถึง ค.ศ.1500) นับจากที่อาณาจักรโรมันถูกยึดครองและเสื่อมสลายจนกระทั่งถึงการสลายตัวของ การปกครองระบอบศักดินาหรือลัทธิเจ้าขุนมูลนาย(Feudalism) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 ถึงกลางศตวรรษที่ 11 (ค.ศ. 500 ถึง ค.ศ. 1066) เป็นระยะเวลาที่ความเจริญของประเทศต่าง ๆ ก่อตัวฟื้นฟูใหม่หลังจากที่อาณาจักรโรมันถูกทำลาย สำหรับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจนั้นหลักฐานเก่าๆหายากดังนั้นเราจึงเริ่มศึกษาถึงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 11 คือ ประมาณ ค.ศ. 1066 เป็นต้นมา

2.1 ระบอบศักดินาหรือลัทธิเจ้าขุนมูลนาย (Feudalism)

เมื่อชนเผ่าแองโกลแซกซอนเข้าไปครอบครองประเทศอังกฤษ หรือ ก่อนที่กษัตริย์วิลเลียมขึ้นครองราชย์นั้น มีสถาบันการเมืองที่เรียกว่า มนตรีสภา (Witenagemot) สภานี้ประกอบด้วยพวกพระ ขุนนาง และนักปราชญ์ เป็นจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 100 คน มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่กษัตริย์เกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง หน้าที่ประการสำคัญ ได้แก่ อำนาจการตรากฎหมาย กำหนดอัตราภาษี แต่งตั้งข้าราชการ ระดมทหารในยามสงคราม รวมทั้งอำนาจในการแต่งตั้งกษัตริย์ ชนเผ่าแองโกลแซกซอนได้วางโครงสร้างแห่งการบริหารประเทศไว้อย่างเข้ารูปเป็นอย่างดี

เมื่อกษัตริย์ วิลเลียม ขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ.1066 การบริหารบ้านเมืองไม่มีอุปสรรคมากนัก แต่เนื่องจากกษัตริย์พระองค์นี้มีเชื้อชาตินอร์มันจึงได้นำเอาความคิดและศิลปวิทยาการหลายอย่างซึ่งเป็นมรดกแห่งอารยธรรมนอร์มันเข้าไปเผยแพร่ในอังกฤษ

สถาบันที่สำคัญที่กษัตริย์วิลเลียมได้ริเริ่มขึ้น คือ การสถาปนาการปกครองตามระบอบศักดินาซึ่งแพร่หลายอยู่ทั่วยุโรป แม้ลักษณะการปกครองแบบนี้จะสลับซับซ้อน สารระสำคัญของระบอบศักดินาอยู่ที่การกำหนดสิทธิและภาระหน้าที่ของ บุคคลในด้านทรัพย์สิน (ที่ดิน) และในด้านสังคม โดยถือตำแหน่งและฐานะทางสังคมเป็นเกณฑ์ หากพิจารณา ระบอบศักดินาในแง่การปกครอง¹ ระบอบศักดินา หมายถึงการปกครองโดยชนชั้นที่เป็นเจ้าของที่ดินหรือการปกครองโดยทหาร ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่แพร่หลายในทวีปยุโรปยุคกลาง การที่ระบอบศักดินารุ่งเรืองในสมัยนั้น ก็เพราะรัฐบาลกลางซึ่งมีพระเจ้าแผ่นดิน เป็นประมุขในประเทศต่างๆมีอำนาจไม่เข้มแข็งพอที่จะให้ความคุ้มครองแก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนทั่วไปไปจากการรุกรานของข้าศึกภายนอกได้เจ้าของที่ดินผู้มีอิทธิพลแต่ละท้องถิ่นจึงต้องรับหน้าที่แทนและ ในที่สุดก็กลายเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในแคว้นของตนและทำให้ประเทศในทวีปยุโรปแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่าโดยแต่ละเมืองต่างมีเจ้าครองนครดำเนินการปกครองเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กันอันหนึ่งการป้องกันประเทศจากการรุกรานของข้าศึกก็เป็นเรื่องที่จะต้องจำเป็นอย่างยิ่ง การทหารจึงกลายเป็นลักษณะสำคัญของระบอบศักดินาโดยที่ชีวิตเศรษฐกิจส่วนใหญ่ในทวีปยุโรปสมัยนั้น ขึ้นอยู่กับการเกษตร และแหล่งที่มาแห่งรายได้ส่วนใหญ่ของชนชั้นปกครองมาจากที่ดิน ชนชั้นทหารที่ปกครองทวีปยุโรปในระยะต้นยุคกลางจึงมีที่ดินในความครอบครองมากมาย และการแสวงหาผลประโยชน์จากที่ดินได้อาศัยชาวนาที่เป็นชนชั้นทาสและกึ่งทาสดำเนินการแทน

เนื่องจากการปกครองในระบอบศักดินาในสมัยนั้น กษัตริย์ไม่สามารถดำเนินการปกครองประเทศและรักษาความสงบทั้งภายในและภายนอกประเทศได้แต่ลำพังพระองค์ จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากชนชั้นขุนนาง และเพื่อเป็นการตอบแทนความดีความชอบของขุนนางเหล่านั้นจึงได้รับพระราชทานที่ดินและเอกสิทธิ์ต่างๆเช่น อำนาจใน

¹ สมคิด ศรีสังคม. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เล่ม 1, กรุงเทพฯ:บริษัท บพิธ จำกัด, 2511, หน้า13.

การเก็บภาษีอากรอำนาจในการปกครอง และอำนาจในการศาลยุติธรรมในอาณาบริเวณที่กำหนดไว้ในขณะเดียวกันขุนนางข้าราชการก็ถวายคำสัตย์ปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อกษัตริย์และในเวลาเกิดศึกสงครามก็จัดหากำลังทหาร ทำการสู้รบเพื่อรักษาราชบัลลังก์และการป้องกันราชอาณาจักร ดังนั้นขุนนางในยุคกลางจึงมีอำนาจ 3 ประการคือ เป็นผู้นำฝ่ายทหารผู้บริหารการปกครองเจ้าของที่ดินเพื่อการเกษตรอำนาจหน้าที่ดังกล่าวมานี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิทธิในทรัพย์สินของเอกชนและสิทธิอันเป็นส่วนของรัฐ ได้จากระบบศักดินาผู้เป็นเจ้าของที่ดินยอมเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองไปในตัวด้วย ฐานะทางสังคมของบุคคลสมัยนั้นอาจวัดได้จากการมีที่ดินอยู่ในความครอบครองและในทำนองเดียวกันกรรมสิทธิ์ในที่ดินยอมเป็นเครื่องกำหนดสิทธิและหน้าที่ทางการเมืองของบุคคลด้วย

หากพิจารณาในแง่เศรษฐกิจ ระบบศักดินา หมายถึง ระบบการถือครองที่ดิน (System of Landholding) ซึ่งสิทธิในการถือครองที่ดินเป็นไปตามฐานะทางสังคมของบุคคลซึ่งขึ้นอยู่กับชนชั้นในสังคมเป็นเกณฑ์โดยแต่ละชั้นต่างมีสิทธิหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นทอดๆ อย่างไรก็ตามการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินสามารถตกทอดจากบรรพบุรุษไปยังลูกหลานได้ เรียกว่า Primogeniture ส่วนชนชั้นสูงอัน ได้แก่ ขุนนางและพวกพระได้รับสิทธิในการถือครองที่ดินจากกษัตริย์ ซึ่งเป็นผลตอบแทนในการเป็นทหาร และทำหน้าที่ป้องกันประเทศ ส่วนชนชั้นล่างซึ่ง ได้แก่ เสรีชนและพวกทาสได้รับสิทธิถือครองที่ดินจากขุนนางซึ่งเป็นเจ้านายของตนเป็นผลตอบแทนในการให้บริการทางการเกษตรและผลิตอาหาร ชนชั้นสูงมักได้เปรียบชนชั้นล่างในข้อที่ว่า มีสิทธิถือครองที่ดินได้มากกว่าชนชั้นล่าง ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ในด้านเศรษฐกิจ ระบบศักดินาได้แบ่งสิทธิและหน้าที่ระหว่างชนชั้นสูง(ขุนนาง) และชนชั้นล่าง(ชาวนาและทาส) ไว้อย่างชัดเจน เพื่อแสดงว่า

ชนชั้นสูงสามารถคุมกำลังทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานแห่งอำนาจในการปกครองได้อย่างเต็มที่

กล่าวโดยสรุประบอบศักดินาในยุโรปสมัยกลางเป็นระบบซึ่งมีสถาบันทั้งสามที่กล่าวมาแล้ว คือ การถือกรรมสิทธิในที่ดิน สัมพันธภาพระหว่างข้าราชการและเจ้าขุนมูลนาย และระบบชนชั้น เป็นพื้นฐาน การจัดสถาบันเช่นนี้นับเป็นการแก้ปัญหาสังคมให้ดูถ่วงไปด้วยดี ประการสำคัญก็คือ สถาบันในระบบศักดินานี้เป็นโครงสร้างอันสำคัญของเศรษฐกิจการเกษตรในยุคนั้น หรือ เรียกว่า เศรษฐกิจแบบชุมชนหรือระบอบแมนเนอร์

2.2 การเกษตรระบอบแมนเนอร์ (Manorial System)

เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของชาวยุโรปสมัยกลาง โดยมีขุนนางเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ใช้แรงงานทาสในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ จุดกำเนิดของระบอบแมนเนอร์เกิดจากการรวมที่ดินเป็นไร่นาขนาดใหญ่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิโรมันขยายตัว ที่ดินส่วนใหญ่จะถูกนำไปหาผลประโยชน์โดยเจ้าของที่ดินจะมอบที่ดินให้บริวารดำเนินการเพาะปลูกแทนหรือแบ่งที่ดินออกเป็นส่วนๆ ส่วนหนึ่งเก็บไว้สำหรับเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของตน ที่ดินส่วนที่เหลือแบ่งให้ชาวนาเช่าโดยการเก็บค่าเช่าเป็นสิ่งของเป็นการตอบแทน วิธีการนี้เป็นที่แพร่หลายในระยะกลางศตวรรษที่ 11 ถึง กลางศตวรรษที่ 14 การทำการเกษตรในลักษณะดังกล่าวเรียกว่า ระบอบแมนเนอร์ และที่ดินแต่ละแห่ง เรียกว่า แมนเนอร์ (Manor)¹

ในยุโรปสมัยกลางถือว่า ระบอบแมนเนอร์ เป็นรากฐานสำคัญของชีวิตประชาชน มีทรัพยากรที่สำคัญ 2 อย่างซึ่งเป็นที่พึ่งสำคัญของประชาชน คือ ที่ดินและแรงงาน ดังนั้นแมนเนอร์ก็คือ สถาบันที่รวบรวมปัจจัยสองประการดังกล่าวเข้าด้วยกันประกอบกับในสมัย

¹ สมคิด ศรีสังคม, อ้างแล้ว, หน้า 19.

นั้นยังไม่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน สถานะภาพของรัฐบาลไม่มั่นคงทำให้เกิดสงครามและวิกฤติการณ์ยุ่งยากในเมืองตลอดเวลา ดังนั้นแมนเนอร์จึงเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะจัดให้การดำเนินชีวิตเป็นระเบียบเรียบร้อยไปได้

ระบอบแมนเนอร์มิได้มีความหมายเกี่ยวกับระบบการเกษตรเท่านั้น แต่อาจหมายความถึง การปกครอง หน่วยสังคม หรือหน่วยเศรษฐกิจ ก็ได้

การปกครอง แมนเนอร์ คือ หน่วยการปกครองหน่วยหนึ่ง มีพวกลอร์ด(Lord) เป็นผู้ปกครองโดยพวกลอร์ดที่กล่าวนี้อาจเป็นกษัตริย์ เจ้าเมือง ขุนนางผู้ใหญ่ อัศวิน หรืออาจเป็นพวกพระบิชอป(Bishop) หรือแอบบอท(Abbot)ก็ได้ ผู้ปกครองแมนเนอร์มีสิทธิเรียกเก็บภาษีเป็นค่าธรรมเนียมที่ดินจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในแมนเนอร์ของตน ดังนั้นผู้ปกครองที่มีกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินในแมนเนอร์ไว้มาก ก็จะมั่งคั่งและมีอำนาจในการปกครองมาก

แห่งสังคม แมนเนอร์ คือ หน่วยสังคมหน่วยหนึ่ง มีกลุ่มของประชาชนอาศัยอยู่ด้วยกันในแมนเนอร์มีความสัมพันธ์และผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับระเบียบและประเพณีของแมนเนอร์

แห่งเศรษฐกิจ แมนเนอร์ คือ หน่วยเศรษฐกิจส่วนหนึ่ง มีประชาชนในแมนเนอร์ร่วมทำงานกันอย่างใกล้ชิดทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ในทุ่งหญ้าเดียวกัน จับปลาจากแม่น้ำลำธารเดียวกัน และจ่ายค่าตอบแทนในที่ดินแก่ผู้ปกครองคนเดียวกัน รวมทั้งประกอบการกุศลในโบสถ์ของแมนเนอร์เดียวกัน ชีวิตเศรษฐกิจของบุคคลในแมนเนอร์จึงเป็นไปในแบบอย่างเดียวกัน

โดยทั่ว ๆ ไป อาจกล่าวได้ว่า แมนเนอร์ คือ หมู่บ้านใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยบ้านจำนวนมากมาอยู่รวมกันและมีขอบเขตพื้นที่เป็นสัดส่วน บุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เรียกว่า Tenant สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน คือ โบสถ์ ถึงแม้แมนเนอร์จะเป็นแบบอย่าง

สำคัญในยุโรปสมัยกลาง แต่ลักษณะของแมนเนอร์ในประเทศต่าง ๆ จะแตกต่างกันออกไป
ในรายละเอียด

2.3 ลักษณะพื้นฐานของแมนเนอร์

2.3.1. ชั้นบุคคลที่สำคัญในแมนเนอร์ ประกอบด้วย

ก) กษัตริย์ ขุนนาง และพระ หรือ เจ้าของแมนเนอร์ ซึ่งมีอำนาจในการ
บริหารบ้านเมือง เป็นชนชั้นที่ถือครองที่ดินไว้เป็นจำนวนมากมาย และเป็นเจ้าของแมน
เนอร์ด้วย ส่วนพวกพระก็มีอิทธิพลเหมือนกันเนื่องจากศาสนาแคธอลิกเป็นสถาบันสังคม
ที่สูงส่งและสำคัญ พวกพระมีความใกล้ชิดกับพวกขุนนางมากเพราะฉะนั้นพวกพระจึงถือ
กรรมสิทธิในที่ดินเป็นจำนวนมาก ที่ดินที่สามัญชนถือครองมักเป็นที่ดินที่เช่าจากขุนนาง
อีกต่อหนึ่งเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

ข) เสรีชน(Freemen) มีฐานะทางสังคมรองลงมาจากพวกแรก เสรีชนมีอาชีพ
ค้าขายเป็นช่างฝีมือ ช่างหัตถกรรม เป็นชนชั้นที่ครอบครองที่ดินโดยเสรี มักมีสัญญากับขุน
นางแมนเนอร์ในแง่ที่ต้องสละแรงงานช่วยเหลือขุนนางบ้าง แต่ไม่มีข้อผูกพันว่าจะต้องเสีย
ค่าธรรมเนียม มีสิทธิที่จะโอนที่ดินของตน ไปอยู่ภายใต้การคุ้มครองของขุนนางคนอื่นได้
และมีสิทธิเด็ดขาดในการจำหน่ายขายที่ดินของตน ได้ตามใจชอบ จำนวนที่ดินภายใต้การถือ
ครองของเสรีชนมีน้อยกว่าขุนนาง

ค) ชนชั้นทาส(Serfs) เป็นชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ พวก
ทาสนี้ถูกผูกพันอย่างเด็ดขาดอยู่กับขุนนางทั้งตัวทาสเองและสิ่งของที่หามาได้ พวกทาส
เป็นแรงงานบังคับ (Compulsory Labour) ซึ่งเป็นแรงงานที่สำคัญทางเศรษฐกิจในสมัยกลาง
แบ่งออกได้ 2 พวก คือ ทาสชั้นวิลเลนส์(Villeins) มีจำนวนมากและมีความสำคัญแก่แมน
เนอร์ยิ่งกว่าชนชั้นอื่นใดเนื่องจากการเพาะปลูกส่วนใหญ่ของแมนเนอร์อยู่ในความ

รับผิดชอบของชนชั้นเหล่านี้ และทาสชั้นคอตตาร์ด(Cottars) เป็นชนชั้นที่มีฐานะด้อยกว่าชนชั้นวิลเลนส์ทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ชนชั้นทาสจะถือครองที่ดินโดยเช่าจากขุนนาง และเพื่อเป็นการตอบแทนจากที่ดินที่ครอบครอง ทาสพวกนี้จะถูกเกณฑ์ให้ทำงานเป็นการชำระค่าเช่า

2.3.2. ระบบการถือครองที่ดิน หมายถึง การกำหนดสิทธิในการมีที่ดินโดยทางกฎหมาย หลักที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการถือครองที่ดิน คือ "จารีตประเพณี" ซึ่งมีอิทธิพลสำคัญในสังคมมาก กรรมสิทธิในที่ดินถูกกำหนดขึ้นโดยฐานะของบุคคลทางสังคมซึ่งสืบเนื่องมาจากชนชั้นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การถือครองที่ดินในระบบแมนเนอร์จำแนกออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน

ก) ที่ดินดีมีนส์(Demense Land) เป็นที่ดินที่ชนชั้นขุนนางและลอร์ดมีกรรมสิทธิ์ เป็นที่ดินที่รวบรวมไว้เพื่อการเพาะปลูกของตน โดยเฉพาะและแรงงานที่นำมาใช้ในการเพาะปลูกดังกล่าวถูกเกณฑ์มาจากพวกทาสซึ่งเป็นผู้เช่าที่ดินบางส่วนมาช่วยในการเพาะปลูก การที่พวกทาสเข้ามาช่วยทำการเพาะปลูกก็เพื่อตอบแทนที่พวกทาสได้รับสิทธิในการใช้ที่ดินส่วนนั้น

ข) ที่ดินเพื่อการศาสนา(Glebe) เป็นที่ดินที่มีไว้สำหรับเป็นที่ตั้งวัดและสำนักพระแคลอสิกเป็นส่วนใหญ่ จะแบ่งไปเพื่อการเพาะปลูกบ้างเพียงเล็กน้อย

ค) ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (Farm Land) เป็นที่ดินที่พวกขุนนางแบ่งให้พวกทาสและบริวารของตนเพื่อการเพาะปลูกขนาดของที่ดินเริ่มตั้งแต่5เอเคอร์ถึง20เอเคอร์ ตามปกติทุ่งนาแปลงหนึ่งๆจะถูกไถทิ้งเอาไว้ตลอดปีเพื่อก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของดิน กรรมสิทธิในที่ดินของชาวนาสามารถตกทอดเป็นมรดกได้โดยยอมเสียค่าธรรมเนียมให้แก่ขุนนางแต่ไม่มีสิทธิ์ขายหรืออาจนำมารวมกันเป็นผืนใหญ่ได้โดยการแต่งงาน ชาวนาส่วนใหญ่ไม่กระตือรือร้นที่จะถือครองที่ดินผืนใหญ่เพราะไม่มีตลาด

สำหรับขายผลผลิตส่วนเกิน การผลิตส่วนใหญ่ผลิตเพื่อพ่อเลี้ยงชีพภายในแมนเนอร์
เท่านั้น

2.4 การเกษตรระบบแมนเนอร์

ลักษณะของการเกษตรระบบแมนเนอร์ในสมัยกลาง เป็นระบบทุ่งโล่ง (Open-Field System) คือ เป็นทุ่งโล่งจัดกระจายอยู่ทั่วไปและแบ่งย่อยออกเป็นแปลงสี่เหลี่ยม มีพื้นที่ประมาณครึ่งถึงหนึ่งเอเคอร์ ระหว่างที่นาแต่ละแปลงจะเป็นทางเดินและคันแบ่งเขต ไม่มีการกั้นรั้ววิธีการเพาะปลูกในสมัยกลางยังไม่รู้จักใช้ปุ๋ยเพราะฉะนั้นการที่จะทำให้ดินมีปุ๋ยและมีประสิทธิภาพดีขึ้นได้นั้นมักจะใช้หลักวิธีการสลับเนื้อที่เพาะปลูก¹ (Field Rotation) ซึ่งในสมัยกลางนั้นนิยมทำกันอยู่ 2 แบบ คือ

1. ระบบนา 2 ทุ่ง (Two-Field System) คือ แบ่งที่ดินเพื่อการเพาะปลูกของหมู่บ้านทั้งหมดออกเป็น 2 ทุ่งใหญ่ ทุ่งหนึ่งใช้เพาะปลูก และอีกทุ่งหนึ่งไถทิ้งไว้เป็นนาร้าง และปีต่อไปก็สลับกันไป คือเพาะปลูกทุ่งที่สองส่วนทุ่งแรกไถทิ้งไว้เฉยๆเพื่อปล่อยให้ดินดีขึ้นในปีหนึ่งทำการเพาะปลูกเพียงทุ่งเดียว อีกทุ่งหนึ่งพักดินไว้สำหรับปีต่อไปและเพื่อเป็นทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ด้วยผลัดเปลี่ยนกันไปเรื่อยทุกปีพืชที่ชาวนาในสมัยกลางนิยมเพาะปลูกเป็นอาหารมีเพียงสองหรือสามชนิด ได้แก่ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ ข้าวไรน์ และผักต่างๆ เป็นต้น

2. ระบบนา 3 ทุ่ง (Three-Field System) วิธีนี้เป็นที่นิยมกว่าวิธีแรก โดยการแบ่งที่ดินออกเป็น 3 ทุ่ง และในปีหนึ่งจะใช้ที่ดินเพียงสองส่วน อีกส่วนหนึ่งปล่อยทิ้งไว้ดังนี้

¹ ต่างจากการเพาะปลูกที่สลับกัน (Crop Rotation) เป็นการเพาะปลูกพืชหลายชนิดบนผืนดินเดียวกัน ซึ่งเป็นวิธีการเพาะปลูกแบบใหม่ในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน

ระบบนาสามทุ่งในสมัยกลาง

	ที่นาแปลงที่ 1	ที่นาแปลงที่ 2	ที่นาแปลงที่ 3
ปีที่ 1	ข้าวไรย์	ข้าวโอ๊ต	ไถทิ้งไว้
ปีที่ 2	ข้าวโอ๊ต	ไถทิ้งไว้	ข้าวไรย์
ปีที่ 3	ไถทิ้งไว้	ข้าวไรย์	ข้าวโอ๊ต

ในปีแรกจะปลูกข้าวไรย์และข้าวโอ๊ตในที่นาแปลงที่หนึ่งและที่สองตามลำดับ ส่วนที่นาแปลงที่สามปล่อยทิ้งไว้เฉยๆเพื่อพักที่ดินและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินจากการถ่ายมูลสัตว์ที่นำมาเลี้ยงในทุ่งนาสำหรับปีที่สองและปีที่สามจะทิ้งที่ดินว่างเปล่าหนึ่งแปลงสลับกันไปตามลำดับ ที่นาแต่ละแปลงจะได้รับการพักที่ดินครั้งหนึ่งทุกๆสามปี แต่เมื่อการทำนาแบบนี้เป็นไปในเวลานานดินก็เริ่มจืด ดังนั้นผลผลิตที่ได้ก็น้อย คือประมาณ 6-8 บุชเชลส์ต่อเอเคอร์ อย่างไรก็ตามการที่เพาะปลูกโดยวิธีนี้ยังคงให้ผลผลิตที่ต่ำด้วยเหตุผลดังนี้

1. วิธีการเพาะปลูก้าสมัยและการเลือกที่ดินก็ไม่คำนึงถึงหลักที่ว่าที่ใดควรใช้เป็นทุ่ง เลี้ยงสัตว์ และที่ใดควรใช้สำหรับการเพาะปลูก
2. เกษตรกรสมัยกลางยังไม่รู้จักวิธีการใช้ปุ๋ยเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินถึงแม้ว่าชาวนาจะรู้จักการใช้มูลสัตว์ทำเป็นปุ๋ยก็ตาม แต่ยังมีมูลสัตว์ปริมาณน้อยไม่เพียงพอ การขาดแคลนมูลสัตว์อาจเป็นเพราะปล่อยให้ออกหาหญ้ากินเองกระจัดกระจายในทุ่งหญ้า สัตว์เลี้ยงไม่ได้ถูกขังไว้ในคอก มูลสัตว์จึงไม่ได้รวมอยู่ในที่เดียวกัน
3. การใช้ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในที่สาธารณะร่วมกัน ทำให้การปรับปรุงพันธุ์สัตว์ทำได้ยาก จะทำได้เฉพาะในท้องที่ที่เลี้ยงปศุสัตว์แยกกันเท่านั้น
4. การปรับปรุงที่ดิน การชลประทานมีอุปสรรค ทำได้ยากเพราะที่ดินอยู่กระจัด กระจายทั่วไป

5. ชั้นของแมนเนอร์มีการปกครองลดหลั่น คอยรับฟังความคิดเห็นตามลำดับและผูกพันรับใช้ขุนนาง คือเริ่มต้นจากลอร์ด รองลงมา คือ พวกเสรีชน และพวกทาสตามลำดับผูกพันอยู่กับที่ดินของลอร์ดไม่อาจออกจากแมนเนอร์ได้ ทำให้สังคมขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความกระตือรือร้น

2.5 การเสื่อมสลายของการเกษตรระบอบแมนเนอร์

ระบอบแมนเนอร์เริ่มเสื่อมลงในราวศตวรรษที่ 14 ถึง 15 ทำให้สถาบันการเกษตรมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มูลเหตุที่นำไปสู่การเสื่อมสลายของระบอบแมนเนอร์และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบการเกษตรในระยะเวลาดังกล่าวเกิดจากเหตุภายนอกเป็นส่วนใหญ่ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลและการถือครองกรรมสิทธิ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ลักษณะการเกษตรกรรมแบบแมนเนอร์จึงต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ กล่าวคือ

1. ในปลายศตวรรษที่ 13 ถึง 15 มีเหตุการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เกิดการขยายตัวของสังคมในเมือง มีงานอาชีพต่างๆเกิดขึ้นพร้อมกับเริ่มมีการใช้เงินตราเป็นสื่อการแลกเปลี่ยนมากขึ้นเปิดโอกาสให้พวกทาสหางานทำโดยได้รับค่าจ้างเป็นตัวเงิน เมื่อมีการใช้เงินพวกชาวนาซึ่งเช่าที่ดินจากพวกลอร์ดแทนที่จะไปทำงานในคิมินส์ กลับใช้เงินชำระค่าเช่าแทนแรงงานของตน การนำเงินตราไปเสียดำเช่า เรียกว่า Commutation of Services ซึ่งแปลว่า " การชำระค่าเช่าโดยการทำงานของแรงงานได้เปลี่ยนมาเป็นการชำระด้วยเงิน" จึงทำให้ชาวนามีเสรีภาพสามารถเปลี่ยนจากฐานะทาสมาเป็นเสรีชน ได้มากขึ้นตามลำดับเงินถูกใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้นและแพร่หลายจากในเมืองออกไปสู่ชนบทและหมู่บ้านแมนเนอร์การใช้เงินเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนเป็นสาเหตุสำคัญที่บั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างขุนนาง เจ้าของที่ดิน และทาส ในที่สุดระบอบแมนเนอร์ก็สลายตัว

2. การเกิดกาฬโรค (Black Death) ขึ้นในยุโรปเมื่อปี ค.ศ.1348 และได้ระบาดอยู่เป็นเวลากว่าปีจึงสิ้นสุดลง พลเมืองของอังกฤษและยุโรปได้สิ้นชีวิตไปเป็นจำนวนมาก นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า ประชากรของยุโรปเสียชีวิตไปในครั้งนี้ประมาณครึ่งหนึ่ง โดยเฉพาะพวกทาสตายกันมากเพราะสภาพแวดล้อมในแมนเนอร์ไม่ดี การที่มีคนตายมากมายเช่นนี้มีผลกระทบกระเทือนต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในสมัยกลางอย่างใหญ่หลวงผลที่เกิดขึ้น คือ การขาดแรงงานทั่วประเทศและมีผลกระทบต่อการเกษตรในยุคนี้ด้วย พืชผลที่ปลูกไว้ไม่มีผู้ดูแลและเก็บเกี่ยว อาหารขาดแคลน ทำให้ราคาสินค้าเกษตรสูงขึ้นมาก ที่ดินเพาะปลูกก็ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าเพราะไม่มีแรงงาน ค่าจ้างก็สูงกว่าปกติ เพราะในระยะภายหลังโรคระบาดนี้ พวกลูกจ้างก็เริ่มมองเห็นความสำคัญของตนเองไม่พอใจในฐานะความเป็นอยู่และหาทางปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยเรียกร้องค่าจ้างสูงขึ้นเพื่อให้ออกพ้นจากเครื่องพันธนาการต่างๆที่ประณีแห่งยุคกลางผูกมัดไว้ผู้ที่ได้รับความกระทบกระเทือนจากการที่ค่าจ้างสูงขึ้น คือ ขุนนางแมนเนอร์ ถึงแม้พวกขุนนางจะขอพึ่งบารมีสภาให้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคนงาน (Statue of Labour) ในปีค.ศ. 1351 เพื่อบังคับให้คนงานยอมรับค่าจ้างในระดับที่เคยรับอยู่ก่อนเกิดโรคระบาด แต่พระราชบัญญัติเหล่านี้ไม่มีผลบังคับประกอบกับพวกชาวนาได้ใช้วิธีชำระค่าเช่าในรูปเงินแทนที่จะทำการเพาะปลูกให้ ทำให้แรงงานขาดแคลนมากขึ้น ดังนั้นภายหลังการเกิดโรคระบาดประมาณ 30 ปี ค่าจ้างถีบตัวสูงขึ้นถึงร้อยละ 50 เมื่อสภาพเศรษฐกิจในยุคกลางเป็นเช่นนี้ ในปลายยุคกลางเหตุการณ์จึงบีบบังคับให้ขุนนางเลิกบังคับใช้แรงงานพวกทาส และปัญหาการขาดแคลนแรงงานทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

3. เมื่อชาวนาทั้งหลายมีเงินมากขึ้นก็มีเสรีภาพรวมกันหุ่่มเทแรงงานเพื่อการเกษตรและงานช่างที่เป็นของตัวเอง โดยเฉพาะพวกขุนนางเมื่อไม่มีแรงงานก็ไม่มีความสามารถที่ทำการเพาะปลูกต่อไป ต้องเลิกกิจการภายในดีมีนส์ หรือเอาดีมีนส์ไปขาย

ให้แก่พวกทาสและเสรีชน พวกทาสก็ไม่ต้องเป็นทาสต่อไป ชนชั้นขุนนางก็ลดน้อยลงทุกที ในอังกฤษ การเกษตรแบบแมนเนอร์จึงหยุดชะงักราวปลายสมัยกลาง

4. การเพาะปลูกในสมัยกลาง เป็นการเพาะปลูกแบบทุ่งนาโล่ง ที่ดินเพาะปลูกโดยทั่วไปไม่มีรั้วกัน สัตว์ต่างๆเดินพลุกล่าน ทำความเสียหายให้แก่พืชผล นับเป็นข้อเสียของการเพาะปลูกแบบนี้ จนถึงปลายศตวรรษที่ 14 ได้มีการกั้นรั้ว (Enclosure) เป็นจำนวนมากซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการตื่นตัวในการกั้นรั้ว คือ การที่ราคาขนแกะมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้เกษตรกรหรือชาวนาหันมาเลี้ยงแกะแทนการเพาะปลูกมากขึ้นซึ่งให้ผลตอบแทนดีกว่าและใช้แรงงานน้อยกว่าเมื่อมีการกั้นรั้ว จนกระทั่งศตวรรษที่ 15 การกั้นรั้วจึงได้ดำเนินไปอย่างขนานใหญ่ การเกษตรระบอบแมนเนอร์จึงต้องเปลี่ยนรูปเพื่อใช้เทคนิคและอุปกรณ์ทันสมัยขึ้น

5. นอกจากแรงงานในระบอบแมนเนอร์จะหลั่งไหลออกจากระบบนี้ไปประกอบอาชีพอื่นที่ให้ผลตอบแทนดีกว่าแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น เช่น ลอร์ด ขุนนาง กับพวกทาส ได้เปลี่ยนเป็นรูปค่าจ้างตัวเงิน กล่าวคือ พวกเจ้าของที่ดินประสงค์จะดึงเอาแรงงานเพื่อไปบุกเบิกที่นาใหม่ ๆ ด้วยวิธีการยื่นข้อเสนอแปลกๆหลายประการ อาทิเช่น การยินยอมให้พวกทาสทำงานโดยนับระยะเวลาเพื่อแลกเปลี่ยนกับความเป็นอิสระ มีทาสจำนวนมากที่ได้ถอนอิสรภาพด้วยวิธีการนี้

6. การขยายตัวของสินค้า การอุตสาหกรรม และตลาด ช่วยให้ประชากรยุโรปใช้เงินเป็นสื่อกลางซื้อขาย และระบายสินค้าส่วนเกินสู่ตลาดเพิ่มขึ้น

7. รัฐบาลกลางของประเทศเข้มแข็งขึ้น สามารถบริหารการจัดเก็บภาษี อำนาจทางการศาลแทนพวกลอร์ดและขุนนาง